

Article Info/Makale Bilgisi

√Received/Geliş: 21.02.2018 √Accepted/Kabul: 03. 05. 2018

DOI: 10.30794/pausbed.397310

Araştırma Makalesi/ Research Article

İçli, G., Bağış, R. C. (2018). "Çocuk Emeğine Ve Çıraklık Eğitimine Sosyolojik Bir Yaklaşım: Denizli Kent Örneği", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 33, Denizli, s.145-152.

ÇOCUK EMEĞİNE VE ÇIRAKLIK EĞİTİMİNE SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM: DENİZLİ KENT ÖRNEĞİ*

Gönül İÇLİ** , Radiye Canan BAĞIŞ***

Özet

Bu çalışmada çocuk emeği ile çıraklık eğitimi arasındaki ilişki yapısal işlevselci bakış açısıyla irdelenmektedir. Bu araştırmanın genel amacı, yasal olarak çırak statüsünde çalışan çocukların, toplumsal özelliklerini, çalışma yaşamından kaynaklanan sorunlarını ve bu noktada çıraklık eğitiminin niteliğini ortaya koymaktır. Araştırmada nicel ve nitel tekniklerden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında Vali Necati Bilican Mesleki Eğitim Merkezi'ne devam eden 14-18 yaş grubundaki çıraklar yer almaktadır. Bu merkezde eğitim alan 348 çırağa anket uygulanmış, 40 çırakla da derinlemesine görüşme yapılmıştır. Çırakların çalışma nedenleri ve kendi statülerini algılayış biçimleri, bir dizi değişkenle ilişkisi bağlamında analiz edilmiştir. Bu çalışmayla çıraklık eğitiminin sürdürülebilirliği konusunda ipuçlarına ulaşılmaya çalışılacaktır. Çocuk emeği ile mücadelede çıraklık eğitiminin işlevselliği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Çocuk Emeği, Çalışan Çocuklar, Çıraklar, Çıraklık Eğitimi, Mesleki Eğitim Merkezi.*

A SOCIOLOGICAL APPROCH TO THE CHILD LABOUR AND APPRENTICESHIP EDUCATION: THE CASE OF DENİZLİ CITY

Abstract

In this study, the relationship between child labor and apprenticeship education is examined from the viewpoint of structural functionalism. The overall aim of this research is to reveal the social characteristics of working children in the apprentice status, the problems arising from their working life or environment and thereby the nature of apprenticeship education. In the research, both quantitative and qualitative techniques are used. Within the scope of the research, there are apprentices in the 14-18 age group who continues to the Governor Necati Bilican Vocational Training Center. A questionnaire was applied to 348 trainees trained at this center and an in-depth interview was also conducted with 40 apprentices. The reasons for the apprentice's work, the way they perceive their own statue, will be analyzed in relation to a number of variables. Through this work, we will try to reach clues about the sustainability of apprenticeship education. The functioning of apprenticeship training in combating child labor will be discussed.

Key words: *Child Labor, Working Children, Apprentices, Apprenticeship Training, Vocational Training Center.*

*Bu çalışma Çocuk Emeğine ve Çıraklık Eğitimine Sosyolojik Bir Bakış: Denizli Kent Örneği adlı Doktora Tezinin bir özeti olup; 2016SOBE006 numaralı Bilimsel Araştırma Projesi olarak Pamukkale Üniversitesi tarafından desteklenmiştir.

**Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: gicli@pau.edu.tr (orcid.org/ 0000 0003 2883 5555)

***Dr., Pamukkale Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Doktora Programı Mezunu, Sosyoloji Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: rcananb@gmail.com (orcid.org/0000-0001-6748-1003)

1.GİRİŞ

Çocuk emeği gelişmiş ülke olsun ya da olmasın dünya genelinde emek gündeminin üst sıralarında yer alan bir sorundur. Dünyada milyonlarca çocuk, gelişimine ve eğitimine engel olan koşullarda çalışma etkinliğinde yer almaktadır. Günümüzde çalışma olgusu bireyin kendisinin ve ailesinin geçimini sağlama amacıyla yetişkinlere yüklenen bir sorumluluk olarak görülmektedir (Alper, 2006: 25). Yetişkinlerden ayrı bir kategoride olan “çocuk” ve bir yetişkin faaliyeti olarak kabul edilen “çalışma” kavramları bir çelişki oluşturmaktadır. İşte, “çocuk ve çalışma” gibi bir arada bulunması çelişik olan bu kavramlar yan yana gelip sosyal bir problem olan çalışan çocuklar sorununa dönüşmektedir.

Çocukların içinde bulunduğu dönem çok özel korunma gerektiren ve yaşanması gereken bir dönemdir. Bu dönemde okulda olması gerektiği halde çok sayıda çocuk kendisini başarılı kılabilecek donanımdan yoksun bir şekilde, bedensel, psikolojik ve sosyal gelişimlerine engel olacak ortamlarda çalışmak zorunda kalmaktadır. Çocuk olma halinden hızla uzaklaşan bu çocuklar bir yandan çalışan durumuna gelmekte diğer yandan emek piyasasında ucuz emek olarak yetişkin emeğinin yerine ikâme edilmektedir. Çalışan çocukların emeklerinin korunması bağlamında çalışan çocuklara mesleki eğitimi sunmayı ve onları nitelikli hale getirmeyi temel ilkesi edinen çıraklık eğitimi önemlidir. Dolayısıyla çocuk emeği sorununun çıraklık eğitimi ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada öncelikle kavramsal çerçeve çizilecek, ardından araştırmanın metodolojisine değinilerek araştırma bulguları ve değerlendirilmesine yer verilecektir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Çocuk Emeği ve Çıraklık Eğitimi Olguları

Çocuk, toplumda yetişkinlerin sahip olduğu düzeyde sosyo-ekonomik ve hukuksal statüye sahip olmayan, bedensel, psiko-sosyal ve zihinsel gelişimlerini henüz tamamlamamış için yetişkinler tarafından korunmaya gereksinim duyan birisi olarak tanımlanabilir. Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesine göre on sekiz yaşın altındaki herkes çocuktur.

Kimi çocuk zengin, kimi yoksul, bazısı kız, bazısı erkektir. Bu bağlamda çocuklar homojen bir grup değildir. Parçası oldukları toplumun yapısına göre çeşitlilik göstermektedir (Franklin, 1993: 16). Çocukların içinde bulunduğu toplumsal sınıf, çocukluk kategorisindeki yerlerini farklılaştırmaktadır. Genellikle orta-üst sınıfın çocukları eğitim etkinliğine yönelirken çocukluk kategorisinde yerlerini almakta, altsınıfa mensup çocuklarsa çocukluklarını yaşayamadan bir yetişkin etkinliği olan çalışmaya yönelmektedirler.

Çocukların çalışması çok eski bir olgudur. Sanayi Devrimine kadar olan süreçte çocuklar ücretsiz aile emeği olarak evde, tarla-bahçe işlerinde çalışmış ya da bir zanaat sahibi olabilmek için çıraklık yapmışlardır. Bu süreçte çocukların çalışmasına dair genel bir kabulleniş hâkim olup çocukların çalışması toplumda bir sorun teşkil etmemiştir. Ancak Sanayi Devrimi, emeğini ücret karşılığında satmaya mecbur olan yeni bir sınıfın, işçi sınıfının, doğmasında başat rol oynamıştır. Sanayileşmeyle beraber kırdan kente yoğun göç yaşanmış; kentte yaşamı idame ettirebilmek için erkek ve kadınların yanı sıra çocuklar da son derece ağır koşullarda, sefalet ücretlerinde kitlesel olarak fabrika ve atölyelerde çalışmaya başlamışlardır. Böylelikle önemli bir sosyal sorun olan çocuğun işçileşmesi sorunu ortaya çıkmıştır.

Sanayi Devrimi öncesi “çalışan çocuk” olgusu çocuk çalışmasını/işlerini içermiş; Sanayi Devrimi ile birlikte, çocuk çalışması/çocuk işleri ve çocuk emeği/çocuk işçiliği olgularını içinde barındıran bir kavram haline gelmiştir. Günümüzde de genel eğilim Konanç’ın belirttiği gibi, çocuk çalışması ile çocuk emeği olgularını birbirinden ayırmaktır. Çocuk çalışması, çocuğun eğitimini engellemeyen, çocuğun bedensel, duygusal, ahlaksal, zihinsel ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemeyen çalışmasıdır. Çocuk emeği ise çocuğun eğitimini engelleyen, çocuğun bedensel, duygusal, ahlaksal, zihinsel ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen işlerde çalışmasıdır (1996: 5).

Çalışan çocukları sosyal ve hukuki statülerine göre üç grupta sınıflandırmak mümkündür: 1) İşçi statüsünde çalışan çocuklar; 2) Yasal olarak çırak statüsünde çalışan çocuklar ve 3) Sokakta çalışan çocuklar (Mangır, 1992: 3).

Çırak çocuklar çalışan çocuklar içinde önemli bir yere sahiptir. Çırakların önemi çıraklığa yüklenen anlamdan ve çıraklık kurumunun yapısından kaynaklanmaktadır. Günümüzde bazı işverenler enformel olarak çırak adı altında çocuk işçi çalıştırmaktadır. Bu durum her türlü haktan ve korumadan yoksun olarak çalış(tırıl)an bu çocukların çıraklık çatısı altına gizlen(diril)erek sorunlarının görmezden gelinmesine ve toplumsal olarak kabul görmesine de neden olabilmektedir. Geleneksel anlamda “çıraklık kurumu”, usta-kalfa-çırak hiyerarşisi temelinde

işleyen sistemde belirli bir zanaatın gerektirdiği bilgi ve becerilerin çocuklara öğretilmesini ve onların çıraklıktan başlayarak ustalık mertebesine ulaşana kadar katı bir disiplin altında eğitilmelerini sağlayan bir kurumdur. “Çırak” ise, meslek edinmek ve ileride mesleğinin ustası olabilmek için gerekli bilgi ve beceriyi ustasından öğrenen kimsedir.

Sanayi Devrimi ile yaşanan değişim ve dönüşümlerle ve nihayetinde toplumsal üretim biçiminde meydana gelen köklü değişiklikle geleneksel anlamda usta-çırak ilişkisine dayanan çıraklık kurumu da nitelik değiştirmiştir. Akpınar’ın da ifade ettiği gibi, bir toplumsal model niteliğinde olan geleneksel çıraklık kurumu, Sanayi Devrimi sonrasında bir mesleki yetiştirme modeline dönüşmüştür.

Günümüzde çırakların mesleki eğitimi “çıraklık eğitimi” adı altında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Mesleki Eğitim Merkezlerinde (MEM) yürütülmektedir. Çıraklık eğitimi ikili bir yapıya sahiptir; teorik eğitim MEM’de yürütülürken, eğitimin pratik ayağı işyerlerinde verilmektedir. Mesleki Eğitim Kanunu’nda yer alan hükme göre, çıraklık eğitimi alan çıraklara öğrenci statüsü atfedilmiştir (madde 11). Çıraklık eğitimi, örgün eğitim olanaklarından mahrum kalan ve herhangi bir mesleki eğitim almadan çalışma hayatına katılan çocuk ve gençlere mesleki eğitim hizmeti sunarak onların nitelikli hale gelmesini sağlamaya yarayan bir eğitim sistemidir.

2.2. Çocukların Çalışma Nedenleri

Çocuklar yoksulluk, hızlı nüfus artışı, göç, düzensiz kentleşme, işsizlik, geleneksel değerler ve aile, eğitim sıkıntısı, meslek edinme isteği, işverenlerin ucuz ve denetimli emek talebi, hukuksal engeller ve denetim eksikliği vb. nedenlerle çalışma yaşamına katılmaktadır (Baştaymaz, 1990; Erder ve Lordoğlu, 1993; Lordoğlu, 1995; Karabulut, 1996; Bulut, 1997; Altuntaş, 2010; Çelik, 2010; Erbay, 2010; Toran, 2010; Makal, 2011).

Çocuğu çalışma hayatına iten başlıca nedenlerden biri yoksulluktur. Türkiye’de çalışan çocukların genellikle gelir düzeyi düşük alt sınıfa mensup ailelerden geldiği söylenebilir. Alt gelir grubunda yer alan ailelerde çocuğun genellikle aile gelirine katkı sağlama işlevi vardır. Aile, geçimini sürdürebilmek için çocuğun gelirine ihtiyaç duymakta, çocuğa çalışmaktan başka bir seçenek sunmamaktadır.

Ailenin yoksulluğu çocukların eğitim sisteminin dışında kalmasına da neden olmaktadır. Eğitim sistemi genellikle üst-orta gelir gruplarına hitap etmekte, bu sınıflara uzun süreli bir eğitim sonunda elit mesleklere ulaşabilme olanağı sağlamaktadır. Bu özelliği ile eğitim sistemi kırsal kesimdekileri ve kentsel alt sınıftakileri dışlar niteliktedir. Dolayısıyla alt sınıfa mensup ailelerin çocukları için eğitim üstün başarı ve çaba gerektirmekte, istisnai durumlarda yönelinen bir kurum olmaktadır (Erder, 1995: 11). Eğitim sisteminin bu özelliği Bourdieu’nun habitus kavramıyla ilişkilidir. Çırakların eğitime ilişkin tercihlerinin ve başarı durumlarının temeli; mensubu oldukları sınıfın habitusuna, yani “ortak olan, nispeten kalıcı ve büyük ölçüde bilinç dışı fikirler kümesi”nin bir ifadesi olan yatkınlıklarına dayanmaktadır (Swartz, 2011: 273).

Geleneksel değerler çocuğun çalışma hayatına girişinde etkili olan önemli bir unsurdur. Geleneklerin canlı ve geçerli olduğu davranış biçimlerinde çocuğun çalışarak zorlukların üstesinden geleceği düşüncesinden dolayı çocuğun çalışması olağan kabul edilmekte ve emek piyasasına katılması teşvik edilmektedir.

Çocukların emek piyasasına katılmasının talep yönü de vardır. İşverenler çocuk emeğini, en az maliyetle en yüksek kâr elde etmek için talep etmektedir. Çocukların ucuz emek olması işverenlere cazip gelmektedir. Ayrıca çocuklar yetişkinlere göre daha uysal ve itaatkârdır. Zor çalışma koşullarına ve düşük ücretlere sessiz kalırlar. Bu özelliklere sahip olmaları, işverenlerce çocuk emeğinin tercih edilmesine neden olmaktadır (İnal, 2007: 116). Öyle ki, pek çok çocuk, işverenlerce kayıt dışı ve kurlsız biçimde enformel alanlarda çalıştırılabilmektedir. Bu durum denetimin yeterli olmadığını göstermektedir.

Yaşanılan olumsuz sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarla birlikte eğitimden kopuşa koşut olarak emek piyasasına katılan çocuklar, okulun güvenli ortamı yerine çeşitli riskleri/tehlikeleri barındıran çalışma ortam ve koşulları içerisinde çalışmaktadırlar.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Hipotezleri

Araştırmanın konusu; çocuk emeği ve çıraklık eğitimi olgusuna sosyolojik bir bakış açısından yaklaşarak, MEM’de çıraklık eğitimi alan öğrenci çırakların Denizli kent örneğinden hareketle toplumsal özelliklerinin ortaya

çıkartılarak çocuk emeği ile çıraklık eğitimi ilişkisinin bir değerlendirmesini yapmaktır. Çocuk emeği ve çıraklık eğitimi olgusunun irdelendiği bu araştırmanın amacı ise, yasal olarak çırak statüsünde çalışan çocukların sosyo-ekonomik durumlarını, aldıkları çıraklık eğitiminin niteliğini, çalışma ortam ve koşullarını, gelecek beklentileri ve boş zamanlarını değerlendirme biçimlerini ortaya koyarak çırakların toplumda görünür kılınmasını sağlamaktır.

Araştırmanın hipotezleri çırakların çalışmaya başlama nedenleri ve çıraklık algılarına ilişkin olmak üzere iki temele dayandırılmıştır. Çırakların çalışmaya başlama nedenlerine ilişkin sınaması yapılacak hipotezler aşağıdadır:

H1: Çırakların aile geliri ile çalışmaya başlama nedenleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Çırakların örgün okul sisteminden ayrılması ile çalışmaya başlama nedenleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çırakların çıraklık statülerini algılayışlarına ilişkin hipotezler ise şu şekildedir:

H3: Çıraklara göre ustaların mesleği öğretme durumları ile çırakların işçi/öğrenci algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Çırakların çalışma süresi ile çırakların işçi/öğrenci algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.2. Evren, Örneklem ve Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın evreni Denizli Vali Necati Bilican MEM'e devam eden 14-18 yaş grubundaki 479 çıraktır. Araştırma örnekleminde yer alan 348 çırak, basit tesadüfi örneklem tekniği kullanılarak seçilmiştir.

Araştırmada veriler toplanırken nicel ve nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Nicel veri toplama tekniği olarak 348 öğrenci çırağa sınıf ortamında bizzat araştırmacının katılımıyla anket uygulanmıştır. Nitel veri toplama tekniği olarak 40 öğrenci çırak ile mülakat yapılmıştır. Anketlerden elde edilen veriler SPSS 17 paket programında frekans dağılımı ve ki kare tabloları kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular öğrencilerle yapılan derinlemesine görüşmelerle birlikte değerlendirilmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Çıraklara İlişkin Demografik Bulgular

Çıraklar en yüksek oranda (% 36.8) 17 yaş çocuklardan oluşmakta; yoğunluk, 16-18 yaş grubunda toplanmaktadır. Doğum yerlerine göre çıraklar çoğunlukla (%39.7) köy kökenlidir. Cinsiyete göre dağılıma bakıldığında çıraklık eğitimi alan çırakların % 92.2'si erkek, %7.8'i kız çıraklardır. Cinsiyete göre dağılımın erkek ağırlıklı olmasında, çıraklık ve çıraklık eğitiminde geleneksel değerlerin bir yansımasını görmek mümkündür. Zorunlu eğitimlerini bitirdikten sonra örgün eğitime devam durumu olmayan çocuklar "okul, iş ve ev" arasında bir tercih yapmak durumunda kalmaktadır. Bu süreçte geleceğin erkek ve kadın olma rolleri inşa edilmeye başlanmaktadır. Geleceğin yetişkin "para kazanan erkeği" ile "ev kadını" olma rollerinin inşasını çıraklık eğitimi alan bu çocukların dağılımında görmek mümkündür.

Çırakların ailelerinin sosyo-ekonomik özelliklerine dair bulgular, çırakların çoğunlukla alt gelir grubuna mensup, eğitim düzeyi düşük, üç ve daha fazla çocuklu ailelerden geldiğini göstermektedir. Çırakların büyük çoğunluğunun (%40.8) babaları geçimlerini işçilikten sağlamakta olup, anneleri de ev kadınıdır. Çırakların anne mesleği olarak evkadınlığının (% 62.9) yüksek oranda olması, geleneksel rollerin çırak ailelerinde ne derece benimsendiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Geleneksel bakış açısında kadının iş piyasasına katılımından ziyade ev işlerini yapan ve çocukların bakımı gibi rolleri üstlenen evkadınlığı tercih edilmektedir. Bu durum çıraklık eğitime devam eden çırak kızların sayıca az olmasının temel nedenlerinden biri olarak yorumlanabilir.

Çırakların önemli bir kısmı(% 37.6) kent merkezine yakın ilçe, köy ve kasabalarda yaşamaktadır. Kentte yaşayanlar (% 62.4) ise çoğunlukla alt gelir gruplarının yerleştiği yerlerde ikamet etmektedir. Çırakların büyük çoğunluğunun(% 63.8) oturdukları evin mülkiyeti kendi ailelerine aittir. Çırakların kentte yaşayanlarının ikamet ettikleri semtler ve alt gelir mensubu oldukları göz önünde bulundurulduğunda kentte yoksulluk içinde oldukları da söylenebilir.

4.2. Çırakların Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular

Çıraklar ilk-ortaokul dönemlerinde okulla birlikte Kur'an kurslarına devam etmişlerdir. Çırakların örgün okul eğitimlerini bırakma nedenlerinde derslerde başarısız olma (% 40.5) ve okulu-öğretmeni sevmeme (% 29) ilk sıralarda yer alan nedenlerdir. Bu durum eğitimdeki yapısal sorunların çocuğu okulda tutmaktan ziyade çocuğu okuldan uzaklaştırdığı biçiminde değerlendirilebilir. Ayrıca çırakların okulu bırakma gerekçesi olarak derslerde başarısızlığın yüksek oranda olması sınıfsal habitusla ilişkilendirilebilir. Bourdieu'ya göre, "öğrencilerin okulda kalıp kalmaması ve seçtikleri eğitim alanı, kendi toplumsal sınıflarından olan insanların akademik başarı kazanma olasılığına dair pratik beklentilerine bağlıdır" (Swartz, 2011: 273). Çıraklar, "kendi habituslarında yüksek öğrenime erişim olanaklarının düşük olduğunu içselleştirmiş ve davranışlarını bu düşük başarı ihtimallerine göre şekillendirmiş gibi görünmektedir" (Jourdain ve Naulin, 2016: 55).

Çırakların büyük çoğunluğunun (% 62.6) örgün eğitimlerini bırakmaktan pişmanlık duymadıkları verilerden hareketle söylenebilir. Şu anda da çıraklık eğitimiyle birlikte büyük bir kısmı açık liseye (% 40.5) devam etmektedir. MEM'den eğitim alan çırakların çoğunluğu sanayi sektöründeki işkollarında çalışmakta olup oto-motor tamir ve bakım merkezli işkollarında yoğunlaşmaktadır. Çırakların, hizmetler sektöründe MEM'de yoğunlaştıkları meslek dalı (% 17.8) ise kuaförlük/berberlik olmuştur. Çıraklar çıraklık eğitimi almayı öncelikli (% 42.8) olarak ustalık belgesi için tercih ettiklerini belirtmektedirler.

Çıraklar okuldaki olanaklardan, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden memnun gözükmekte ve okulda verilen eğitimin hem genel kültür olarak hem de mesleki anlamda (% 40.8) mesleklerine katkı sağladığını düşünmektedir. Ancak derinlemesine görüşmelerden elde ettiğimiz verilere göre verilen eğitimin niteliğinin artırılması gerekmektedir. Çırakların önemli bir kısmı çıraklık eğitiminin (% 44.5) iki gün olmasını ve mesleki derslerin yanı sıra sosyal aktivitelere (%17) yer verilmesini istemektedir.

4.3. Çırakların Çalışma Yaşamlarına ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bulgular

Çırakların çalışma yaşamına ilk başlama yaşı 15 ve sonrası yaş diliminde (%44.3) yoğunlaşmıştır. Ancak okurken çalışmaya başlayan (% 55.7) çıraklarda vardır. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgulara göre köyde yaşayan çocukların genellikle aile işlerini, tarla-bahçe işlerini (ekin biçmek, komşusunun kozalaklarını toplamak vb.) okulla birlikte yürüttüğü söylenebilir. Kentte yaşayanların ise çoğunlukla tatillerde ya da harçlık için (sevgililer gününde çiçek satmak, pazarlarda karlı pekmez satmak, su satmak vb.) çalışmaktadırlar. Bu çocukların yaptığı işlerin çocuğun okuluna ve gelişimine engel olmayan çocuk çalışması kapsamına girdiği söylenebilir. Nitekim, görüşmelerde küçükken internete gitmek için şişe toplayıcılığı, hurdacılık gibi işler yaptığını ancak bunları, harçlık için yaptıklarından ve yaş olarak küçük olduklarını düşündüklerinden dolayı işçilik olarak nitelemeyen, boylarının uzamasıyla birlikte işçiliğe geçtiklerini ifade eden çıraklar olmuştur.

Her ne için yapılsa yapılsın çocukların yaşları çalışmak için çok küçüktür. Çıraklara çalışmaya başlama yaşlarının uygun olup olmadığı sorulduğunda ise çırakların % 84.5'lik oldukça önemli bir kısmı çalışmaya başlama yaşlarının uygun olduğunu belirtmiştir. Bu durum, yetişkin etkinliği olan çalışmanın çocuk yaşta olan çıraklar tarafından önemli ölçüde kabullenildiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Çıraklar çoğunlukla (%47.1) meslek edinmek için çalışmaya başlamıştır. Çırakların önemli bir kesimi (% 56.3) için çalışmak; kendi başına ayakta durma anlamına gelmektedir. Bu noktada verilerden hareketle çırakların çalışmaya başlama nedenlerine ilişkin hipotezlerin sınamasının yapılması yerinde olacaktır. İlgili hipotezlerin sınaması aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Çırakların Aile Geliri ile Çalışmaya Başlama Nedenleri Arasındaki İlişki

			Çalışma nedeni					Toplam	
			Aile gelirine katkıda bulunmak/ekonomik nedenler	Ailem istedi	Okumadığım için/Okulu sevmediğim için	Meslek edinmek	Denizli'ye Göç ettik		Başka
Aile Geliri	0-700	Sayı	12	1	6	10	0	0	29
		Yüzde	% 41,4	% 3,4	% 20,7	% 34,5	% 0	% 0	% 100
	701-1000	Sayı	10	0	3	6	1	0	20
		Yüzde	% 50	% 0	% 15	% 30	% 5	% 0	% 100
	1001-1300	Sayı	17	1	23	42	3	1	87
		Yüzde	% 19,5	% 1,1	% 26,4	% 48,3	% 3,4	% 1,1	% 100
	1301-2000	Sayı	12	2	28	52	0	1	95
		Yüzde	% 12,6	% 2,1	% 29,5	% 54,7	% 0	% 1,1	% 100
	2001-3000	Sayı	6	1	25	29	1	1	63
		Yüzde	% 9,5	% 1,6	% 39,7	% 46	% 1,6	% 1,6	% 100
	3001 ve daha fazla	Sayı	7	0	19	23	2	1	52
		Yüzde	% 13,5	0	% 36,5	% 44,2	% 3,8	% 1,9	% 100
	Toplam	Sayı	64	5	104	162	7	4	346
		Yüzde	% 18,5	% 1,4	% 30,1	% 46,8	% 2	% 1,2	% 100

$$X^2= 41.479 \quad sd= 25 \quad p= 0.020$$

Aile geliri 0-1000 TL arasında olan çırakların (% 41.4 ve % 50) önceliğinde aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışmaları yer almaktadır. 1001 TL ve üzeri aile gelirine sahip olan çıraklar ise doğrudan iş öğrenmek ve meslek edinmek amacıyla olanlardır.

Çırakların aile geliri ile çalışmaya başlama nedenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğuna dair kurulan 1. hipotez (H1) doğrulanmıştır ($p < 0.05$). Aile geliri arttıkça çıraklar ekonomik zorunluluktan dolayı çalışmaya yönelmekten ziyade meslek edinme isteğine doğru bir yönelim göstermektedir. Bu durumda çırakların gelirle doğru orantılı olarak geçimlerini ve geleceklerini garanti altına almak için çalışmaya başladıkları yorumu yapılabilir.

Tablo 2: Çırakların Örgün Okul Sisteminden Ayrılması ile Çalışma Nedenleri Arasındaki İlişki

			Çalışma nedeni					Toplam	
			Aile gelirine katkıda bulunmak	Ailem istedi	Okumadığım için/Okulu sevmediğim için	Meslek edinmek	Denizli'ye Göç ettik		Başka
Okulu bırakma nedeni	Aile gelirine katkı için çalışmam gerektir	Sayı	24	1	3	14	1	0	43
		Yüzde	% 55,8	% 2,3	% 7	% 32,6	% 2,3	% 0	% 100
	Aile okumamı istemedi	Sayı	3	0	1	2	0	0	6
		Yüzde	% 50	% 0	% 16,7	% 33,3	% 0	% 0	% 100
	Okulu öğretmeni	Sayı	11	1	33	53	2	1	101
		Yüzde	% 10,9	% 1	% 32,7	% 52,5	% 2	% 1	% 100
	Sevmiyordum	Sayı	17	2	55	63	2	2	141
		Yüzde	% 12,1	% 1,4	% 39	% 44,7	% 1,4	% 1,4	% 100
	Okullu gençlerde işsizliğin yüksek olması	Sayı	4	1	7	11	0	0	23
		Yüzde	% 17,4	% 4,3	% 30,4	% 47,8	% 0	% 0	% 100
	Başka	Sayı	5	0	6	20	2	1	34
		Yüzde	% 14,7	% 0	% 17,6	% 58,8	% 5,9	% 2,9	% 100
	Toplam	Sayı	Sayı	5	105	163	7	4	348
		%	Yüzde	% 1,4	% 30,2	% 46,8	% 2	% 1,1	% 100

$$X^2= 67.648 \quad sd= 25 \quad p= 0.00$$

Çocukların okulu bırakma nedenleri ile çalışma nedenleri arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p < 0.05$). Birinci grupta aile gelirine katkıda bulunma gerekliliği ve bu nedenle ailenin çocukların okulu bırakmasını istemeleri yer almaktadır. Okulu-öğretmeni sevmeyen, derslerde başarısız olan, okullu gençlerde işsizliğin yüksek olduğunu düşünen çıraklar okula karşı ilgilerini yitirmiş olduğu düşünülen çocuklardır.

Okulu bırakma nedeni bağlamında ekonomik temelli ve kendi isteği dışında zorlayıcı olan nedenlerden çırakların okulla ilgili öne sürdükleri "öznel" nedenlere doğru gidildikçe, çırakların çalışmaya başlama nedenleri aile geçimine katkıdan ziyade meslek edinme isteğine doğru bir eğilim göstermektedir. Dolayısıyla çırakların örgün okul sisteminden ayrılmaları ile çalışmaya başlama nedenleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğuna dair hipotez (H2), aile geliri ile çırakların çalışmaya başlamaları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğuna dair hipotez (H1) ile bağlantılıdır. Düşük gelir düzeyindeki çocukların aile gelirine katkıda bulunmak zorunluluğunu hissetmeleri çalışmaya başlamalarını gerektirmekteydi. Gelir düzeyi yükseldikçe zorunluluk yerini meslek öğrenme isteğine bırakılmaktaydı. Dolayısıyla bu iki hipotez birbirini desteklemektedir.

Çırakların işyerlerinde yaptıkları işlere bakıldığında, önemli bir kesiminin getir-götür işlerinden işyerinin temizliğine, ustasının işle ilgili istediği işlerden iş dışı işlerini (ustasının tavuklarını beslemek vb.) yapmaya kadar ustasının yapmasını istediği bütün işleri yaptıkları verilerden hareketle söylenebilir. Bununla birlikte sadece getir-götür ya da sadece işyerinin temizliğini yapan çıraklar da bulunmaktadır. Çırakların en önemli iş gücününün uzun süre ayakta kalmak olduğu görülmüştür. Çıraklar tarafından, çıraklığın en bir kesiminin çalıştığı ortamların elverişsiz ve kaza riskine açık ortamlar olduğu söylenebilir. Derinlemesine görüşmelerde bazı çırakların çalışma ortamlarının onların sağlığını ve gelişimini olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Bu görüşmelerden bazı çıraklarda duruş bozuklukları, işitme kayıpları, görme bozuklukları, ayaklarda ağrılar vb. problemler yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu tür işlerde çalışan çocukların yaptıkları işlerin çocuk çalışmasından ziyade çocuk emeğine doğru bir yönelim gösterdiği söylenebilir.

Çırakların önemli bir kısmının işyerlerinde gerekli koruyucu önlemlere sahip değillerdir; iş kazası yaşayanların oranının azımsanmayacak bir boyutta (% 27)dir. Daha da önemlisi görüşmelerde çırakların önemli bir kısmının işlerini kaybedebileceklerini düşündükleri için haklarını arayamadıkları ve savunmasız kaldıkları söylenmiştir.

Çırakların yarısından fazlasının (% 58.1) günlük çalışma süresi 12 saat ve üzeridir. Aldıkları ücret yasalarla belirtilen sınırlardadır. Çırakların yarısına yakını (% 46.3) tarafından aldıkları aylık ücretin bir kısmını kendilerine harcadığını kalanını ailelerine verdikleri, ailelerinin bu parayı ya geçim için kullandığı ya da çocuğun ileride işyeri açması için biriktirdiği belirtilmiştir. Yarısından fazlası (% 52.9) kendilerine ödenen ücretlerini yeterli bulmadığı; yarısından fazlası (% 58.6) mesaiye kalmaları durumunda mesaiye kalma ücreti almadığını belirtmiştir. Çırakların çoğu sadece hastalık vb. durumlarda ustalarından izin alabilmekte, bunun dışında izin kullanmamaktadır. Gözlemlerimiz ve derinlemesine görüşmelerden hareketle çırakların tamamına yakının yasalarla belirtilmiş olan "Bir aylık ücretli izin haklarının" olduğunu bilmediklerini söyleyebiliriz. Ayrıca çırakların okula geldikleri gün yasal "ücretli olarak izinli" olması gerekirken çırakların önemli bir kısmının ustaları tarafından okuldan işyerine çağırıldığı ve bazılarının gelmezlerse haftalıklarından kesme ya da işten çıkarma tehditleriyle karşılaştıkları ifade edilmiştir.

Çırakların çoğunluğu (% 60.1) ustasıyla ilişkisinin iyi olduğunu, ustasının mesleğini öğrettiğini söylemiştir. Çırağa gerekli bilgi ve beceriyi vermeyen ustalar karşısında çıraklar mesleği "*bakarak öğrenme*" diye tabir ettikleri yöntemle kendilerinin öğrenmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. "*Bana öğretmezlerdi ben ustamın arkasına geçerdim takım siliyo gibi yapıp gizli gizli onları izlerdim*" (Özgür).

Usta işyerinin egemenidir. Bazı ustalar çırağın mesleki gelişimine ket vurmakta, çırağa mesleği öğretmemektedir. Halbuki çırak, işyerine gelmesinin nedeni olarak meslek öğrenmeyi hedeflemektedir. Öyleyse bir şekilde mesleği öğrenmesi gerekmektedir. Bunu yaparken de ustasına hissettirmemeye çalışacaktır. Yukarıdaki çırağın ifadesinde de görüldüğü gibi çırak takım silmek vb. davranışları taktik olarak kullanmakta, böylece ustasını gizlice gözlemleyerek mesleği öğrenmeye çalışmaktadır. Araştırmamızın bu bulgusu De Certeau'nun strateji ve taktik¹ kavramına örnek teşkil etmektedir.

4.4. Çırakların Kendi Konumlarını Algılayışlarına İlişkin Bulgular

Çıraklar bir yandan bir iş yerinde çalışmakta bir yandan da çıraklık eğitimine devam etmektedirler. Karabulut'un da ifade ettiği gibi "işçilik, öğrencilik ve çocukluk" gibi üç özelliği birden taşımaktadırlar (1995: 77). Vali Necati Bilican MEM'deki çırakların çoğunluğu (50.9) çıraklığı hem öğrencilik hem işçilik olarak algılamakta, kendilerini ne bir öğrenci ne de işçi olarak görmektedirler. Bu algılarında okul-işyeri ayrımının etkisinin olduğu söylenebilir. Ancak derinlemesine görüşmelerde çırakların önemli bir kısmı çalışan kimlikleriyle kendi statülerini

1 De Certeau'nun strateji kavramı, gücü elinde bulunduranın kendine ait sınırları çizilmiş bir mekanda gerçekleştirilen egemenliğini kurma ve sürdürme faaliyetlerinin bütününe işaret etmektedir. Taktik kavramı ise, zayıf olanın kendisine dayatılan mekanda gücü elinde bulunduranın stratejilerine karşı dolap çevirme, el çabukluğu ya da yaratıcı hileler şeklinde bir yordamını bulup direnme biçimleri geliştirmesi, kendi başının çaresine bakmasıdır (Deniz vd.: 2016; Yılmaz Gökalp: 2017).

değerlendirmişlerdir. Çıraklar genellikle içinde buldukları çalışma koşullarını ve çalışan kimliklerini referans alarak bu soruyu yanıtlayma eğiliminde olmuşlar; sıklıkla “işçilik”, “amelelik”, “getir-götür yapmak”, “temizlik yapmak” şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Genel olarak çıraklar kendi statüleri konusunda çelişkiler yaşadıkları söylenebilir.

Çırakların önemli bir kısmında meslek algısı oluşmuştur. Onlar kendi mesleklerini değerli görmekte ve altın gibi nitelmesini yapmaktadırlar. Altın gibi nitelmesiyle aslında geleneksel tabirle kollarına altın bileziği takacaklarını imâ ettiklerini söyleyebilir. Kendi meslekleri dışında büyük bir kısmı (% 59.8) memurluğun daha iyi olduğunu düşünmektedir. Bu algılarında içinde buldukları yaşam standartlarının ve çalışma koşullarının etkili olduğu düşünülebilir.

Çıraklar diğer çalışan çocuklara (çıraklık eğitimi almayan çıraklar, tarlada ve sokakta çalışan çocuklar) göre kendilerini şanslı ve avantajlı görmektedir. Bu algılarının oluşmasında çıraklık eğitimi almalarının ve ileride sahip olacakları ustalık belgesinin güvencesini göz önünde bulundurmalarının etkisi olduğu söylenebilir. Çırakların çoğunluğu on sekiz yaşından küçüklerin çalışmasını kendilerini örnek vererek desteklemektedir. Bununla birlikte çırakların çocuk çalışması konusundaki düşünceleri çelişki taşımaktadır. Çünkü çırakların önemli bir kesimi (%63.5) her ne kadar mesleklerini yapmaktan ve çalışmaktan şikayetçi görünmeseler de ileride çocuklarının çalışmasını değil okumasını istemektedirler. Bu bağlamda “okusun adam olsun” bizim gibi olmasını şeklinde söylemlerde bulunmaktadır. Dolayısıyla doğmamış çocuklarının geleceği üzerinden kendi okul özlemlerini ve çalışmalarının doğru olmadığını da bu yolla yansıtmış olabilecekleri söylenebilir.

Çırakların çıraklık statüsü algılarına dair hipotezlerin sınaması aşağıdaki gibidir.

Tablo 3: Çıraklara Göre Ustalarının Mesleği Öğretme Durumları ile Çırakların İşçi Öğrenci Algıları Arasındaki İlişki

		Çıraklık nedir?			Toplam	
		Öğrenciliktir	İşçiliktir	Hem öğrencilik hem de işçilik		
Usta mesleği öğretiyor mu?	İşi nasıl yapmam gerektiği hakkında bilgi verip, uygulamalı gösterir	Sayı	38	86	152	276
		Yüzde	% 13,8	% 31,2	% 55,1	% 100
	Biz ustamızdan öğrenmedik kendi başımıza öğrendik	Sayı	13	26	24	63
		Yüzde	% 20,6	% 41,3	% 38,1	% 100
	Başka	Sayı	2	5	1	8
		Yüzde	% 25	% 62,5	% 12,5	% 100
Toplam		Sayı	53	117	177	347
		Yüzde	% 15,3	% 33,7	% 51	% 100

$$\chi^2 = 10.937 \quad sd = 4 \quad p = 0.027$$

Çıraklara göre ustalarının mesleği öğretme durumları ile çırakların işçi/öğrenci algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Ustasının mesleğini öğrettiğini düşünen çırakların çıraklığı (% 55.1) hem öğrencilik hem işçilik olarak algılamaktadırlar. Ustasının mesleği öğretmediğini düşünen çıraklar (% 41.3) ise çıraklığı işçilik olarak algılama eğilimindedir. Ustasının mesleği öğrenmesinde bir katkısı olmadığını düşünen çıraklar öğrenme edimini merkeze almadan kendi çabalarıyla “bakarak” mesleği sürdürmeye çalıştıklarından dolayı kendi statülerini salt işçilikle bağdaştırmakta, dolayısıyla kendilerini işçi gibi görmektedirler.

Anlaşılabileceği üzere, ustanın mesleği öğretmeye yönelik tutumu çırakların kendi statülerini algılayış biçimleri üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmaktadır. Ustanın mesleği öğretme konusunda olumlu tutumundan olumsuz bir tutuma doğru yönelmesi çırakların kendilerini işçi gibi algılamalarına neden olmaktadır.

Tablo 4: Çırakların Günlük Çalışma Süresi ile Çırakların İşçi/Öğrenci Algıları Arasındaki İlişki

		Çıraklık			Toplam	
		Öğrenciliktir	İşçiliktir	Hem öğrencilik hem de işçilik		
Günlük çalışma süresi	8 saatten az	Sayı	3	4	10	17
		Yüzde	% 17,6	% 23,5	% 58,8	% 100
	8 saat	Sayı	2	9	25	36
		Yüzde	% 5,6	% 25	% 69,4	% 100
	10 saat	Sayı	13	14	49	76
		Yüzde	% 17,1	% 18,4	% 64,5	% 100
	12 saat	Sayı	18	44	42	104
		Yüzde	% 17,3	% 42,3	% 40,4	% 100
	12 saatten fazla	Sayı	15	43	40	98
		Yüzde	% 15,3	% 43,9	% 40,8	% 100
	Başka	Sayı	3	3	11	17
		Yüzde	% 17,6	% 17,6	% 64,7	% 100
	Toplam	Sayı	54	117	177	348
		Yüzde	% 15,5	% 33,6	% 50,9	% 100

$$X^2= 26.221 \quad sd=10 \quad p=0.003$$

Çalışma süreleri sekiz saatten az (% 58.8), sekiz saat (% 69.4) ve on saat (% 64.5) olan çocuklar çıraklığı hem öğrencilik hem de işçilik olarak algılamaktadır. Bu çıraklardaki işçi/öğrenci algıları çıraklığın hem öğrencilik hem de işçilik olarak algılanmasına göre şekillenmektedir. Çalışma süresi 12 saat ve üzerine çıkınca çırakların çıraklığı algılama şekilleri işçilik algısı yönünde değişmekte; öğrencilik çırak olmanın gerisinde kalmaktadır.

4.5. Çırakların Gelecekte Beklentileri ve Boş Zamanlarını Değerlendirme Biçimlerine İlişkin Bulgular

Çırak çocukların gelecekte beklenen ve boş zaman etkinliklerine ilişkin verilere bakıldığında, çırakların çoğunluğunun (% 53.7) kendi geleceklerine umutla baktıkları, gelecekte en büyük beklentilerinin (% 79.9) ustalık belgesini alıp kendi işyerlerini açmak olduğu söylenebilir. Gelecek beklentilerinin oluşmasında aldıkları çıraklık eğitiminin büyük payı olduğu belirtilebilir. Çıraklarda arkadaşlarla gezmek (% 52.6) öncelikli boş zaman etkinliğidir.

Çırakların arkadaşlarıyla vakit geçirmelerinin onların sosyalleşmeleri/sosyalizasyon süreçleri açısından önemli bir etkinlik olduğu söylenebilir. Çıraklar arasında güvercin beslemek, kendi tabirleriyle kuş uçurmak, grafiti yapmak, arabesk müzik ve rap müzik dinlemek/rap yapmak ve motor sürmek oldukça yaygın boş zaman faaliyetleri arasında yer almaktadır. Çıraklarda kitap okuma etkinliği çok düşük bir orandadır (% 2.3). Bu da çırakların eğitimlerinin düşük olmasıyla ilişkili olarak değerlendirilebilir.

5.SONUÇ

Çırak çocukların çalışmaya başlamalarında meslek edinme isteği, okulu sevmeme ve ekonomik nedenler belirleyici olmaktadır. Okuldan uzaklaşan çocuklar çareyi meslek edinmekte bulmakta ve çalışmaya başlamaktadırlar. Çocuğun ve ailesinin içinde bulunduğu maddi yetersizlikler çocuğa çalışmaya başlama dışında bir olanak tanımamaktadır. Çocuklar ustalık belgesiyle gelecek garantisi sağlamak ve meslek öğrenmek için çıraklık eğitimi almaktadırlar. MEM ve çıraklık eğitimi çocukluk yaşantılarında önemli yer oluşturmaktadır.

Çırakların yarısından fazlasının günde 12 saat ve üzeri çalışmaktadır. Çırakların işyerlerinde fazla çalıştırıldığı ve bu çalışmadan doğan ek ücretlerinin verilmediği, bunun da onların emeğini kulasızca kullanan, başka bir ifadeyle sömüren bir uygulama olduğu, bu bağlamda çocuk işgücünün ekonomiye ucuz emek olarak dahil edildiği görülmektedir.

Çırakların çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlar da yapılan işin niteliğine ve çalıştırılma koşullarına göre değişebilmektedir. Çalışma yaşamı tüm çocuklar için riskler barındırmaktadır. Çırakların bir kısmının uzun süre ayakta kalmaktan, ağır yük kaldırmaktan, nemli/tozlu/gürültülü/soğuk/yağlı/kirli ortamlarda çalışmaktan, iş makineleri ve bazı kimyasallarla uğraşmaktan dolayı sağlıklı gelişimleri olumsuz etkilenmekte, bu çocukların yaptıkları işler çocuk çalışmasından ziyade çocuk emeğine doğru bir yönelim göstermektedir.

Çırakların elverişsiz, sağlıksız ve korumasız çalışma ortamları onların iş kazası geçirme olasılıklarını artırmaktadır. Çıraklar çoğunlukla iş güvenliğini sağlayan koruyuculara sahip olmadan çalışmaktadır. Bu noktada temel önerilerden birisi MEM'lerin, eğitim için gelen tüm çıraklara mesleklerine uygun standart ve her mevsim koşullarına göre kullanılacak iş kıyafeti vermesi gerektiğidir. Bu kıyafetin tamamlayıcısı olan her mesleğe özgü koruyucular (demir uçlu ayakkabı, baret, gözlük, eldiven, maske vb.) verilmeli, denetimlerde bunların kullanılıp kullanılmadığı mutlaka takip edilmelidir.

Çırakların içinde buldukları çalışma koşulları onların kendi statülerini algılayışları üzerinde etkili olmaktadır. Çırakların çalışma koşulları kötüleştikçe kendi statülerini işçilik olarak algılamakta, kendilerini öğrenci olarak görmemektedirler.

Gözlemlerimiz ve araştırma bulgularından hareketle, çıraklık eğitiminin çıraklara sosyalleşme olanağı tanımalarının, onları daha nitelikli hale getirmesi şeklinde açık işlevlere sahip olduğu sonucuna ulaşmaktayız. Bununla birlikte çıraklık eğitiminin gizli bir işlevi olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. "Bazı işverenler" tarafından çıraklık eğitimi kötü niyetli bir şekilde kullanılabilir: Çırağı bir öğrenci olarak yetiştirmekten ziyade ucuz emek olarak bir işçi gibi kullanabilmekte; sigorta ödememek ve vergiden muaf tutulmak için çıraklık eğitimine göndermektedirler.

Çalışan çocukların ve onların birer üyesi olan öğrenci çırakların toplumun gereksinim duyduğu nitelikli işgücünü karşılaması toplumun ekonomik ve sosyal gelişmişliği açısından önemlidir. Toplumun eğitim alan çıraklardan geleceğin nitelikli işgücünü oluşturmaya yönelik beklentisi bulunmaktadır. Buna karşılık çıraklarında toplumdan beklentileri bulunmaktadır. Verilerden hareketle bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Çıraklar kendilerinin ve sorunlarının görünür kılınmasını,
- Kendilerine atfedilen öğrenci statüsünün toplumun her alanında işlerlik kazanmasını,
- İşyerlerinde çalışan kimliğinden ziyade öğrenci kimliğiyle muamele yapılmasını,
- Çalışma hayatının risk ve tehlikelerine karşı koruyucu önlemlerin eksiksiz bir şekilde alınmasını,
- Kendilerinin sağlıklarının ve gelişmelerinin için kendisinden önce geldiğinin işverenlerce anlaşılmasını
- Bir aylık ücretli yıllık izinlerini kullanabilmeyi,
- Çıraklık eğitimine geldikleri gün yasal olarak izinli sayıldıklarından işyerine gitmeyeceklerinin tüm işverenler tarafından bilinmesi,
- Çalışma sürelerinin azaltılmasını, mesleklerini insan onuruna yakışır ortam ve koşullarda icra etmeyi beklemektedirler.

Denizli tekstil dokuma sektöründe Türkiye'nin en gelişmiş kentlerinden biridir. Atölye ve fabrikalarda üstün teknolojiye dayalı makineler (bilgisayarlı tezgahlar) kullanılmaktadır. MEM ise bu teknolojiden yoksundur ve basit el tezgahlarıyla eğitim verilmektedir. MEM bünyesinde çeşitli meslek kollarından çıraklar bulunmaktadır. Ancak farklı meslek kollarından gelen bazı çıraklar kendi iş kollarında değil ilgili iş koluna yakın bir meslek sınıfında eğitim almaktadır (örneğin doğal gaz işinde çalışan çırağın sıhhi tesisat sınıfında ders görmesi). Bu durumun farklı meslekten olan çocukların daha nitelikli bir donanıma kavuşmasına engel oluşturmaktadır. Ayrıca görüşmelerimiz ve gözlemlerimizden hareketle okulda verilen eğitimin daha çok teorik eğitimle sınırlı tutulduğunun altı çizilebilir. Bu haliyle, meslek öğretme ve nitelikli işgücü yetiştirme hedefinde olan MEM'lerin tam olarak işlevini yerine getirmediği görülmüştür. MEM'ler daha işlevsel hale getirilmelidir. Bunun için verilerden hareketle şu önerilerde bulunabilir.

•Okul-işyeri/teori-pratik uyumu sağlanmalı, okulda verilen eğitimin gelişen teknolojiye ayak uydurmasına önem verilmelidir.

•Farklı işkollarından gelen çırakların ortak bir program altında toplanarak onlara eğitim verilmesi yerine her bir işkolu için ayrı sınıflar oluşturulmalıdır. İlgili işkolunda öğrenci sayısı yetersizse o alanda işçi statüsünde çalışan çocukların MEM çatısı altına alınarak ilgili işkolunun etkin hale gelmesi sağlanmalıdır.

•MEM'deki atölyelerin sıklıkla kullanılması çırakların aktif bir şekilde derse katılımlarının sağlanması açısından önemlidir. Öğretmenlerin teorik olarak dersi işledikten sonra ilgili atölyelerde uygulamalı olarak dersi sürdürmesi çırakların mesleki gelişimlerine katkı sağlayacaktır.

Her ne kadar bazı eksiklikleri olsa da çocuk emeği ile mücadele öncesinde bir basamak olarak çıraklık eğitimi çok önemlidir. MEM, çırakların yaşam biçimlerine yön vermekte ve geleceğe daha umutla bakmalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla bütün çalışan çocuklar çıraklık eğitimi çatısı altına alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, T., (2006). *Çocuk Emeği Sorununa Çağdaş Bir Yaklaşım: KİT'lerin Çırak Okulları (1938-1986)*, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı, Ankara.
- Alper, Y., (2006). "Sosyal Güvenlik Açısından Çocuk Kavramı", *Çocuk İşçiler Dünü Bugünü Yarını*, (Yayına Haz: Av. Celal Ülgen ve Av. Coşkun Ongun), İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul.
- Altuntaş, B., (2010). "Türkiye'de ve Dünya'da Çocuk Emeği :Alternatifi Düşünmek İçin Egemen Söylemin Eleştirisi", *Türkiye'de Çocuk Emeği*, (Der: Kemal İnal), Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Baştaymaz, T., (1990). *6-15 Yaş Grubu Bursa'da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma*, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- Bulut, I., (1997). "Psiko-Sosyal Gelişim Sorunları", *Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları*, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayın No: 177.
- Çelik, A., (2010). "Çocuk İşçiliğinin Bitmeyen Öyküsü Üstüne", *Türkiye'de Çocuk Emeği*, (Der: Kemal İnal), Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Deniz, Ç., Hülür, B. ve Ekinci, Y., (2016). *Göç, Strateji ve Taktik: Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayat Deneyimleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42, 1077-1087.
- Erbay, E., (2010). "Çocuk İşçi Olmak: Çocuk İşçiliğine Retrospektif Bir Bakış", *Türkiye'de Çocuk Emeği*, (Der: Kemal İnal), Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Erder, S., (1995). "Çocuklar Neden Çalışıyor? Çocuk ve Çalışma Kavramları", *Çalışan Çocuklar: İlköğretim Müfettişlerini Bilgilendirme Semineri*, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul.
- Erder, S. ve Lordoğlu, K., (1993). *Geleneksel Çıraklıktan Çocuk Emeğine: Bir Alan Araştırması*, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- Franklin, B., (1993). *Çocuk Hakları*, (Çev: Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- İnal, K., (2007). *Çocuğun Örselenen Dünyası*, Sobil Yayıncılık, Ankara.
- Jourdain, A. ve Naulin, S., (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*, (Çev: Öykü Elitez), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karabulut, Ö., (1995). *Çalışan Çocuklar ve Genç İşçilerin Sorunları Çözüm Yolları Ulusal Sempozyumu*, TÜRK-İŞ Yayınları No: 188, Ankara.
- Konaç, E., (1996). *Türkiye'de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları*, (Yayına Haz: Ertan Kahramanoğlu), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich Naumann Vakfı, Ankara.
- Lordoğlu, K., (1995). "Oyun Yerine İş: Çocuk Çalışması", *Çalışan Çocuklar: İlköğretim Müfettişlerini Bilgilendirme Semineri*, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul.
- Mangır, M., (1992). *Ankara'da Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Eden Öğrencilerin Çalışma Nedenleri ve Bunları Etkileyen Bazı Faktörler Üzerine Bir Araştırma*, A.Ü. Ziraat Fakültesi Baskı Ofset Ünitesi, Ankara.
- Makal, A., (2011). *Ameleden İşçiye*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Swartz, D., (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, (Çev: Elçin Gen), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Toran, M., (2010). "Yoksul Çocukların Kaderi: Çalışmak!", *Türkiye'de Çocuk Emeği*, (Der: Kemal İnal), Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Yılmaz Gökalp, G., (2017). "Gündelik Hayat Sosyolojisinden Kente ve Kültüre Bakmak; Certeau'cu Bir Taktik Alanı Olarak Kent", *Sosyal Bilimlerde Kültür Tartışmaları*, (Ed: Cem Ergun ve Süleyman Öğrekçi), Gece Kitaplığı, Ankara...